

hodnih otokih mnoge dišave, kakor drevo nageljnevih žbic, muškadni oreh, poper, gjumber, Amerikanci turšico in krompir, v severni Afriki rastejo daktilovo drevo (doteljni), v Arabii kava ali kofè, v Hindostanu rajž, sladkorno tersje in bombaževac, Kinezi imajo čaj (tè), južno-evropejske dežele oljko in tertó, v srednji Evropi so žita doma, v visokih severnih krajih pa sedlonov mah. — Marsikteri teh sadežev se je iz svoje prvotne domovine zaplodil že v druge dežele, kjer mu je podnebje ugodno, in marsikak drug se še bo; zato ne smemo ušes zaperati, da bi ne slišali, ne oči zatiskovati, da bi ne vidili, posebno pa ne uma tlačiti, da bi ne prevdarjali, ako se nam kaj novega oznani, ali bi ne utegnulo tudi našim krajem primerno in koristno biti.

Natoroznanske reči.

Potresi.

Spet smo brali od grozних potresov. Morebiti vstrežem nekterim bravcem, ako spregovorim besedico o potresih.

Rekel bi, da je zemlja strašno velika peč, ki jo neprenehoma kuri Božja vsemogočnost, ker naravoslovci nas učé, da unanja terdina ali skorja zemlje, na kateri živimo, sega le nekoliko proti njeni sredi, in tam, kjer nehava, pravijo, da so votline ali dupla napolnjene z vednim ognjem. Ta ogenj pa se živi in redí glodaje zemljino skorjo od znotraj. Kolika vročina mora pač biti! pa tudi kolike prekucije, koliki razpadi in premeni v trebušji naše vesvoljne matere zemlje! Od tod pa tudi potresi, manjši ali večji, ki narejajo čudovite, velikrat kar strašne premembe na zemlji. Starodavni hribje se podirajo tû, tam pa novi vstajajo; hladivni studenci se tû usihajo in tam spet čversti vrelci rijo iz tamnih zaporov, želé vživati svetlobo belega dné; begoče reke, site ostarelih tečajev, si kopljejo novih, podé svoje valove urnega dira gledat, kako nov otok sred sinjega morja svojo glavo kviško molí. Oj čuda pa tudi strahote! Ker terdne hiše, vasi in cele mesta se tresejo, podirajo, razpadajo v neredne razvaline narejaje v sebi neskerbnim ljudem prezgodno počivališe — merzle grobove.

Pervi, naj močnejši stres terpi po navadi le nekoliko hipov, k večem kako desetinko minute, za njim sledijo drugi pa slabeji in se ponavljajo velikrat, celó več dni ali tednov. Pri nas v naših krajih so hvala Bogu! potresi redki, bolj pogostni so po Talijanskem, Turškem, v Irlandii in v Ameriki. Zadnji hudi potres je bil, kakor braveci „Novic“ vedó, na Turškem na otoku Kandii v mestih Kandija in Kanea, še huji pa je bil lani uni, ki je turško mesto Brusa v mali Azii skoro popolnoma razdjál. Ali tako strašnega, kakor je bil tisti, ki je pred sto leti, leta 1755, pokončál Lizbono, poglavitno mesto na Portugaljskem, ga menda ni bilo, kar stoji svet; zato imamo v našem jeziku stare pesmi od njega. Poslušajmo, kako ga je zapisal neki Anglež, ki je bil priča tiste strahote:

„Pervega listopada okoli devete ure dopoldne je bilo“ — pravi Angličan — ko se zemlja hipoma močno potrese. Potres je terpel komaj desetinko minute, in glej! že so bile zgolj razvaline cerkve, samotarske hiše, kraljeve palače in vse večje poslopja po mestu. Tudi četerti del mestnjanskih hiš je ležal v razvalinah, ki so krile pod seboj okoli 30.000 ljudi. Strahú in groze si ni upal naj serčneji človek odvaliti le nekoliko kamnov in spod njih smerti oteti bitje, ktero je neizrekljivo ljubil. Bog, da je sebe otel! Število po hišah in ulicah pobitih pa je le malo proti množici padlih po cerkvah. Bil je namreč ravno praznik Vseh Svetnikov in cerkve so bile natlačene pobožnih, ki so opravljali službo Božjo. Dvé uri po potresu pa je jelo goreti na treh krajih po mestu. Vnel se je bil ogenj po kuhinjah in močen vihar ga je toliko pospeševal, da je čez tri dni vse mesto gorelo s plamenom. Morje se je bilo narastlo po potresu za 40 čevljev višje, kakor je bilo drugekrati o naj visokejem stanu, vendar pa je bilo kmali upadlo. Bati se

je bilo, da bi se iz zraka, spridenega zavolj toliko merličev, ne izcimile kužne bolezni; al požár je bil najboljši pogrebec, ki je vse trupla urno povžil. Bali so se tudi lakote za ostale ljudi, ker žitnic je bilo le malo otetih. Prosta derhal pa je v tej splošni zmešnjavi kradla in ropala, kar je bilo z veliko silo pogina otetega, tako, da je bil kralj primoran nad sto hudodelnikov mahoma obesti po vslicah okoli mesta nalaš zato postavljenih. To je pomagalo. V hiši, kjer sem jez bival, se jih je izmed 38 samo čvetero otelo. V ječah jih je bilo 800 in v bolnišnicah 2200 končanih. Po samostanih, v katerih vsakem jih je po 400 samotarcov in samotark živelo, ni ne eden živ ostal. Španjski poročnik, s svojim spremstvom in 35 posli — vsi so konec vzeli. Vès potres je terpel po prvem naj hujem stresu le kakih pet do sedem minut — in v tej kratki dóbi toliko nesreč!“

Likar.

Starozgodovinske čertice.

O pomenu imena rimsko-slovenske postaje „Sabatinca“.

Spisal Davorin Terstenjak.

V Antoninovem potopisu se nahaja postaja Sabatinca. Muhar jo stavi v okrožje dnešnje občine Kraubath ¹⁾ blizo Leobena v gornjem Štirskem. Ta občina se velí v listinah srednjega veka: Chrowata villa, Chrawat eccles S. Georg., Chrouvat ²⁾. Ime Sabatinca je za slovenskega mitologa in jezikoslovca neskončno važno, ker opominja na Sobotke.

Bili pa so Sobotki, kakor Rakowiecki ³⁾ razlaga, praznik solnca v njegovi naj višji staji. Ta praznik še dnešnji den obhajajo Polaci ⁴⁾, in se ujema z našim Kresom. Kakor naši Pohorci rajajo okoli Kresa, in čez Kres skakajo, tako Polaci okoli Sobotke. Ta ples o prazniku solčnih božanstev so tudi stari Gerki imeli in učeni Welker ⁵⁾ ima prav, ako piše: „Rajev, ki so s častjem Apolona in Artemide v tako ozki zavezi, ne bo nihče, kteremu so znane razmere prvotnih Gerkov, iz plesoljubja tega naroda razlagal, ampak rekel bo, da so oni izperva s temi raji praznovali krogotok solnca in lune“.

Že v začetku 18. stoletja so Slezaci častili Sobota kakor se letopisec Hanka ⁶⁾ potožuje. Tudi pri Dietmaru ⁷⁾ se omenuje bog Sobot... Obhajali pa so ta praznik posebno na visokih gorah.

Na Štirskem gori od Mute blizo Koroškega še se dnešnji den farna cerkev stoječa na visoki gori velí sv. Jakob na Soboti, in dalje proti izhodu je visok breg, na katerem je cerkev sv. Katarine na Kopli, primeri solčni praznik Rusov: Kopalo, Kupalo. V sredini med tema planinama pa je visoka gora Radol, iz ktere Radolca teče in spet opominja na častje solčnega božanstva Radola Radogosta ⁸⁾ = Čri Rama. Ta praznik so stari Prusi ime-

¹⁾ Muhar „Gesch. der Steiermark“ I. 87.

²⁾ Muhar ravno tû II. 65.

³⁾ Rakowiecki „Prawda Rusk.“ I. 48.

⁴⁾ Gołebowski „Gry i Zabawy“ str. 294.

⁵⁾ Welker „Trilogie“ str. 129.

⁶⁾ Hanka „De Silesiorum nominibus Antiquitates“ Leipzig 1702. str. 20.

⁷⁾ Dietmar VII. str. 101 edit Steinheimii 1580.

⁸⁾ Radogost pomenjuje: radostni gost = mladoletno solnce, ktero so stari Slovenci ko veselega gosta pozdravljali. Slovenski gost je iz korenike ghas „essen“; Benfey pa pravi: „der zum Essen gibt, ist aber Herr“, in na drugem mestu: „Wir sehen hiermit aus dem Begriffe des Gastwirths, den wir als Gastfreund nehmen dürfen, die Bezeichnung Herr entstehen; wie natürlich, bedarf keiner Bemerkung“ (Benfey „Griech. Wurzellex. II. 210). Toraj so stari Slovani in Nemci besedo gost — gast tudi rabili v pomenu gospod, in tako imajo besede Lutigost, der schlimme Herr, nemški: Lintgast, der Leut Herr, slov. Domahost, der Hausherr, Vito-host, der Siegesherr itd, svoj razumni pomen. Ravno to pomenjuje Čri Rama od korenike čri „venerari, colere“, vendar že v drugotnem pomenu, prvotni je bil „tueri“, ker se najde

novali Kekyris, Rusi pa Kokurj¹⁾, ktero poznamljevanje je nastalo po primku Kršna — Kresnikovem, Keçin, Keçava = Apollo crinitus (Keshin, Keshava) „der Gelockte“, slov. Kekin, Kekavec, Čehin, Čehavec²⁾.

Korenika imena Sabot, Sobot je sansk. bhâ, bhas, çubh, çubha, perzijanski kûbh „splendere, lucere“, Sabot, Sobot je iz Sabant in to iz sa bhas, kakor Pott³⁾ razlaga⁴⁾: „zusammen Glanz habend“. Ker so zapopadki svetiti in govoriti, kar je Schlegel⁵⁾ do drobnega dokazal, iz enake korenike, je tedaj tudi iz bhâs slov. basen, Sage, fabula (od for — fari — fatus). Iz te korenike je sansk. Sabhya priime boga Agni — Ognja. S Sabhya-tom se ujema nordiške božice ime Sif, žene Thorove, boga bliska in ognja; in gerški Ἡφαίστος, Hephaistos bi se glasil v sanskritu Sabheṣṭha, in pomeni toraj: splendens, lucens, fulgens⁶⁾.

Sabatinca — Sabatinka je brez dvombe Rimljan si za svoje usta pripravil iz Sabatnica, vendar je tudi Sabatinka slovenska oblika, primeri: Marinka, pasterinka itd.

Razun imena Sobot na Štorskem še se tudi najde Sobotica ime vesi v Medžimurji, dalje so rodbine Sobot, Sabat, Sabati v gomilski fari. Tudi v mozirski (Prasberg) fari so rodbine z imenom Sabotin.

Národne prislovice iz Liburnije.

Nabral v Istri Jak. Volčič.

Kada ti je kratka ponjava, skerči noge.

Ki v jamu letí, se maha loví.

Kemu Bog dá, vsi Svetci mu ne vzemu.

Ki se kuja, r. . . mu huja.

Udri me po ki perst očes, me boli. (Vsaka škoda je škoda).

I naša mačka će sala imeli. (Tudi mi si hočemo pomagati).

Bog je rekal: pomozí si človiče, ako čes, da ti pomorem.

Ki te hvali, te misli prevariti.

Na mlačnu juhu pihati.

Nije meštra (učitelja) nad potrebo.

Človek s človekom se spravi, ma gora z gorom nikdar.

Kako mi je sviral (zvonil), tako sam mu tancal.

çrita „geschützt“, çarana „Schutz, Hilfe“, tudi çrajana, çraja; primeri gerško: *κρείων, κρέων* „Herrscher“, in analogižno sansk. pã „tueri“, pati „dominus“, slov. pán. Pott („Etym. Forsch.“ I. 188) pa piše, da: „Ernährung, Besitz, Schutz und Herrschaft auf einer gemeinsamen Grundlage ruhen“, odtod pã izvorno = pascere, litevski pẽ-tus, Mittag-mahl, in iz pã so lat. pabulum, panis itd. V besedah gost in pan toraj tičijo zapopadki „Ernährer, Besitzer, Schützer, Herr“. Svojo nekdanjo izpeljavo iz gã, „ire“ tukaj opozovem.

¹⁾ Hanuš 348.

²⁾ Jaz mislim, da bi bolje bilo k slov. sobot pristaviti: irsko samh, cimr. haf, hefyn, kornsk. hav = solnee, in sansk. sava, sabha, lux.

³⁾ Na Štorskem v križevski fari je ves Kokoriči, poleg nje pa Budiševci. Kokur, Kekir je iz Keça, „Locke, Mähne“, zato keçavin, „der Löwe“, po pravem: „der Gemähnte“, slov. keka, „langes Haar“, kekast, kekavec, „ein buschichtes Haar habend“. Po omehčanem glasniku k v č — ček, čekast, čekav. Staročesčina pa je glasnik k rada spremenjala v h, na primer: hurva (Mater Verbor s. v.) za kurva, odtod čeh, čehovat. Izvirni pomen besede keca, keka, čeh je: „Gebüsch, Gestrüpp“, in to poznamljevanje je obiknilo za izraz množine lasi; primeri nemško „Busch, Gebüsch, Gestrüpp in buschiges, struppichtes Haar“. Ker so pa v starem svetu bregovi bili obraščeni z drevjem, tako je tudi kek = Berggipfel. Čehi utegne toraj nasprotno poznamljevanje biti imena Polak, in izrazovati: „Bergbewohner, Hügelbewohner“ itd. Na Štorskem pri Marburgu je občina po bregovatem svetu, ktera se veli Počehova. Iz kek, kok je tudi kokel, kocel, der Zottige.

⁴⁾ Pott „Etymol. Forsch.“ I. 194.

⁵⁾ Schlegel „Indische Biblioth.“ II. 284—288.

⁶⁾ Kuhn v svojem časopisu V. zv. str. 214.

Od zločestega dužnika i krava brez mlika.

Mi za vuka, a vuk izza berda. (Lupus in fabula).

Čistomu obrazu malo vode treba.

Kratkočasno berilo.

Ternovo.

Národna pravlica.

Vas Podgorje stoji blizo Kamnika, bolj na višavi. V to vas je prišel enkrat neznan človek. Bil je precej star in žalost serca se mu je brala že na obrazu. Popraševali so ga ljudje, kdo da je in od kod. Ali nikomur tega ni hotel povedati. Neki oče, ki je imel edinega sina, se ga usmili, ter ga vzame k sebi. Ta oče umerje. Sin je bil še majhen. Tisti neznan tujec tedaj skerb čez-nj prevzame. Po očetovsko ga v vsem podučuje, kar bi mu odraščnemu bilo treba vediti. Fantič je bil zelò umen, vse je hitro zapopadal, sosebno je pa v ribštvu veliko izurnost dosegel. Cele dni je ribe lovil, vedil je za vse bližnje vode in jezera, vse ribe poznal. Le neki zakleti tomun mu je bil neznan. Veliko je sicer od njega pripovedovati slišal, pa se ni zmenil. Tako so mu pravili, da, če se kdo temu tomunu bliža, ga že svari od deleč mladeneč, ki na bregu sedi:

„K vodi, k vodi

Sem ne hodi“,

da doní glas tega mladeneča. Pravili so mu tudi, kdor se vode dotakne, pri ti priči okamni, in da se še druga strašna nesreča zgodi. Ali on je vse te in take pravlice za čenče imel. Misli si: ako bi prav to res bilo, kaj je meni mar? vsaj v globu, ker je zaklet, ni tako nič rib.

Sicer je pa ta deček tistega tujca ko svojega očeta ljubil. Stregel mu je, kar mu je le mogel, da bi mu odgnal tužnost, ki ga je tlačila. Pa vse zastonj! Praša ga tedaj enkrat deček: „Oče, kaj vam je, da ste zmiraj tako žalostni? Vsaj vam nič žalega ne delam“.

„Ne! uzrok moje žalosti je vès drug. Ker vém, da me ljubiš, hočem ti razodeti, kar še nikomur nisem. Čuj tedaj: Moja domovina je tuja dežela. Imel sem ljubeznjivo ženo, pa neporednega sina, ki je med drugim tudi ta madež imel, da se je za vsako reč hitro razserdil in da je v jezi vse pokončal, kar mu je nasproti prišlo, če bi bila prav oče in mati. Šla je enkrat žena svoje starše obiskat. Sin jo je spremljal. Pa ne žene, ne sina nisem več vidil. Vse sem obhodil, našel ju nikjer nisem, ne pri starših, ne drugod. Od tod moja žalost. V domovini mi pa samemu ni bilo več obstati. Zapustil sem jo. Pot me je pripeljala v to vas. Prijetna se mi je zdela, tudi nekaj skrivnega, sam ne vém kaj, vezalo me je na to vas. Ostal sem tukaj. Tvoj oče so me v hišo vzeli. Kaj se je dalje godilo, veš“.

Tako je tujec pravil; zelò ga je deček omiloval in si prizadeval, pomanjšati z večjo ljubeznijo in poslušnostjo njegovo žalost.

Enega dné tujca primejo želje, še enkrat pred smertjo obiskat svoj dom. Vzame tedaj od dečka slovó in gré.

Po njegovem odhodu je hodil deček kakor popred vsaki dan ribe lovit. Pride enkrat tudi blizo zakletega globa.

„K vodi, k vodi

Sem ne hodi!“

se oglasi ne deleč od njega. Deček ostermí, ker vidi, da so resnične pravlice sosedov. Stopi bližej tomuna. „Kdo si?“ vpraša mladeneča, ki je na bregu sedel in tiste besede rekel.

„Hočem ti povedati. S svojo materjo sem se enkrat na pot podal. Zavalj mojega nerodnega vedenja me je večkrat oostro posvarila. Pa nič nisem maral. Z nekim pastirjem se v pretep spustim in ga ubijem. Mati joče nad mano in me silno kara. Tudi nad njo se razserdim. Bila sva ravno pri tem globu. Va-nj jo pahnem. Od tistega časa je ta glob zaklet. Za mojo strašno pregreho bilo mi je naloženo, tako dolgo tukaj žalovati in jokati, da pride oče mene in mater rešit, ktere jok o neporednem sinu se vsako jutro iz